

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ДОБУВНОЇ, МЕТАЛУРГІЙНОЇ ТА МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

¹Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України»

Анотація. Виявлено основні тенденції, що склалися у виробничій та експортній діяльності таких галузей промисловості як добувна, металургійна та машинобудівна у 2022-2024 рр. Проаналізовано чинники поступового відновлення обсягів виробництва, до яких віднесені адаптаційна спроможність підприємств, збереження ринків збуту та інвестиції і державна підтримка. Відзначено роль держави у прискоренні відновлення цих галузей в нестабільних умовах.

Ключові слова: добувна промисловість; металургія; машинобудування; інвестиції; виробництво; роль держави.

Abstract: The main trends in the production and export activities such as mining, manufacture of basic metals, and engineering industries during 2022-2024 have been identified. Factors contributing to the gradual recovery of production volumes have been analyzed, including the adaptability of enterprises, the retention of markets, investments, and government support. The role of the state in the accelerated renewal of these ideas in unstable minds is highlighted.

Keywords: mining industry; manufacture of basic metals; engineering; investment; production; government's role.

Продукція добувної, металургійної та машинобудівної промисловості традиційно формувала основу внутрішнього виробничого та експортного потенціалу України. У 2016 р. всі галузі разом забезпечували 11,6% ВВП та 14,9% випуску. Станом на 2021 р. внаслідок тривалої деіндустріалізації, впливу пандемії Covid-19 частка галузей у цих показниках скоротилася відповідно до 10,7%, 11,5% та 14,5%. При цьому найбільша частка належала переважно добувній і металургійній галузям, а обсяг виробництва машинобудівної продукції був суттєво меншим. Наприклад, за часткою валової доданої вартості (ВДВ) у ВВП у 2021 р. на добувну промисловість припадало 7,5%, на металургію – 2,5%, а на машинобудування – 1,5% [1]. Російське повномасштабне вторгнення стало другим надзвичайним зовнішнім шоком для українського промислового виробництва після вторгнення та окупації АР Крим, частини Донецької та Луганської областей у 2014 р., що особливо негативно позначилося на зазначених трьох галузях, враховуючи, що на окупованих територіях здійснювався масштабний видобуток корисних копалин, а також втрату двох провідних металургійних заводів у м. Маріуполь.

Водночас, протягом 2023-2024 рр. спостерігається відносна стабілізація стану добувної, металургійної та машинобудівної галузей, поступове відновлення обсягів виробництва та експорту, забезпечене як підтримкою держави, так і інвестиційними вливаннями.

Індекси промислової продукції у добувній промисловості та розробленні кар'єрів демонструють, що у 2022 р. обсяги виробництва скоротилися на 30% порівняно з 2021 р. через окупацію територій, міграцію населення, загрози обстрілів, ускладнену логістику, енергетичні обмеження. У 2023 р. порівняно з 2022 р. падіння обсягів виробництва продовжилося, але до кінця року майже зупинилося (індекс склав 97,9%). Вже у 2024 р. відбулося поживлення виробничої діяльності: у січні-вересні індекс промислової продукції склав 106,1% до аналогічного періоду 2023 р. Найменше війна позначилася на видобутку нафти і газу та кам'яного вугілля (скорочення обсягів до 8% у 2022 р. порівняно з 2021 р.), найбільше – на добуванні каменю, піску та глини (падіння на 75,1% відповідно). Частка ВДВ добувної промисловості у ВВП за 2021-2023 рр. скоротилася з 5,6 по 4,1%.

Під час повномасштабного вторгнення відбулося припинення діяльності низки добувних підприємств, а саме – зупинена дія дозволів на видобуток, до яких причетні російські бізнесмени, однак більшість цих підприємств все ще не відновила свою роботу, що мало наслідком розрив виробничо-збутових ланцюгів, які включали в себе такі родовища і підприємства.

У металургійній галузі внаслідок російського вторгнення було зруйновано виробничу інфраструктуру, втрачено найбільші підприємства галузі, відбулася гаряча консервація виробничих потужностей у Запорізькій та Дніпропетровській областях. Галузь наразі представлена великими металургійними підприємствами, які інтегровані у повний виробничий ланцюг: «АрселорМіттал Кривий Ріг», «Метінвест», МК Запоріжсталь» та «Interpipe». У 2024 р. металургійна галузь України продемонструвала значне зростання виробничих показників порівняно з 2023 р. Виплавка збільшилася майже на 22% (7,6 млн тонн), виробництво загального прокату зросло на 16% (6,2 млн тонн). Станом на початок 2024 р. Україна увійшла до ТОП-17 світових виробників чавуну (16 місце), ТОП-24 виробників сталі (24 місце).

Обсяги виробництва машинобудівної продукції у 2022 р. порівняно з 2021 р. впали на 43,1%, а протягом 2023 р. відновилися на 18,4% порівняно з 2022 р. Найбільше постраждало виробництво машин і устаткування для металургії (падіння на 86,1% у 2022 р. та на 69,1% у 2023 р. порівняно з попереднім періодом). У 2023 р. виробництво почало відновлюватися динамічними темпами: виготовлення проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв зросло на 120% порівняно з 2022 р., військових транспортних засобів – на 83%, комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – на 60,8%, машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва – на 39,1% [1]. У 2024 р. обсяги виробництва стабілізувалися, але наприкінці періоду січня-вересня 2024 р. сформувався негативний тренд ділової активності у галузі.

Чинниками впливу на галузь поряд із зазначеними вище стали: релокація бізнесу (у т.ч. за межі країни) та розвиток сектору малого і середнього бізнесу в оборонній промисловості. Кількість суб'єктів господарювання, що виготовляють повітряні і космічні літальні апарати, збільшилася з 109 до 276 од. за 2021-2023 рр., а тих, які виготовляють військові транспортні засоби – з 29 до 37 од.

Суттєво позначилися негативні події й на експорті товарної продукції промисловості. У 2022 р. порівняно з 2021 р. обсяги експорту мінеральних продуктів скоротилися на 48,6%, імпорту – на 12,3%; особливо помітно знизився експорт солі, сірки, землі і каміння (на 60,3%) та руд, шлаків і золи (на 56,7%). У 2023 р. експорт скоротився ще на 44,1% (порівняно з 2022 р.), зокрема найбільше зменшився експорт мінерального палива – на 62,3%. Але вже у січні-листопаді 2024 р. обсяги експорту зросли на 39,4% порівняно з аналогічним періодом 2023 р.

У 2024 р. металургійними підприємствами за розділом XV «Недорогоцінні метали та вироби з них» експортовано продукції на суму на 13,8% більшу, ніж у 2023 р., зокрема чорних металів – на 16,9%, міді і виробів з неї – на 22,4%, алюмінію і виробів з нього – на 28,3%, а цинку і виробів з нього – у 3,3 разів більше. При цьому також зросли й імпортні поставки, але по ключових товарних групах таких як чорні метали, мідь і вироби з неї, алюміній і вироби з нього – у меншій мірі, ніж експорт.

Як експорт, так і імпорт машинобудівної продукції у 2022 р. скоротилися на 31%. Найбільше знизився експорт суден (на 66,3%), літальних апаратів (на 57,9%), залізничних локомотивів (на 49%), 84 реактори ядерні, котли та машини (на 44,6%), по цих же групах відбулося найбільше скорочення імпортних поставок.

У 2023 р. динаміка експорту продовжувала характеризуватися значним спадом – скороченням у 2 рази порівняно з 2021 р. (до \$3,07 млрд порівняно з \$6,1 млрд), а імпорт почав зростати порівняно з 2022 р. У січні-листопаді 2024 р. відбулося зростання обсягів експорту порівняно з 2023 р. за деякими винятками (групи 84, 87, 90). Високими темпами зростав експорт літальних апаратів (на 52,7% порівняно з аналогічним періодом 2023 р.), суден (на 119,9%), електричних машин (на 33,8%), залізничних локомотивів (на 22,8%). Коефіцієнт покриття експортом імпорту у період 2021-2024 рр. знизився майже удвічі (з 0,26 до 0,147).

Сприяло відновленню зазначених галузей нарощування капітальних інвестицій у 2023-2024 рр. У добувній промисловості у 2023 р. капітальні інвестиції не лише повернулися до рівня 2021 р. у номінальному вираженні, але й перевищили його на 6,2%. Скорочення капітальних інвестицій у 2022 р. у металургійній галузі порівняно з 2021 р. склало 39%. Водночас, у 2023 р. обсяг капітальних інвестицій підвищився на 30% порівняно з 2022 р. і ще на 48% у січні-вересні 2024 р. (порівняно з аналогічним періодом 2023 р.), проте обсягу 2021 р. досягнуто не було. У машинобудівній галузі у 2023 р. вдалося скоротити розрив в обсягах капітальних інвестицій порівняно з 2021 р. до 30,2%.

Суттєвий відплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що частково розпочався ще у пандемічний період 2020-2021 рр., прискорився під час повномасштабного вторгнення у 2022–2023 рр.: у добувній промисловості він склав щонайменше \$498 млн; у металургії – відповідно \$561 млн. За січень-вересень 2024 р. епізодично проводилися операції із залучення інвестицій у вказані галузі у невеликих розмірах.

У машинобудування, виходячи з доступних даних Національного банку України [2], інвестиції продовжували надходити у невеликих обсягах протягом 2022-2024 рр. за рахунок реінвестування доходів.

До найбільш помітних інвестиційних угод в добувній, металургійній та машинобудівній промисловості можна віднести: придбання азербайджанською компанією акціонерного товариства “Об’єднана гірничо-хімічна компанія” за \$96 млн [3]; інвестування групою Метінвест понад \$300 млн інвестицій щороку в модернізацію виробничих потужностей; ПАТ «Запорізькій МК «Запоріжсталь» спрямував на оновлення обладнання понад 1,2 млрд грн; компанія «Інтерпайп» реалізує три інвестиційні проекти (близько \$40 млн) та інші. У сфері машинобудування у 2023-2024 рр. поширеним стало залучення інвестицій в оборонний комплекс України. Так, німецька компанія Quantum-Systems із виробництва німецьких розвідувальних БПЛА побудувала завод потужністю до 1000 БПЛА щорічно з обсягом інвестицій у \$6 млн; ТОВ «Бунтар Аероспейс», який виготовляє БПЛА, отримав \$200 тис інвестицій від співзасновників Ukron; ТОВ «Відар Системз», який виготовляє акустичні системи для бойових умов залучив \$450 тис інвестицій від чеського фонду Presto Ventures у листопаді 2024 р.

Отже, основними чинниками поліпшення інвестиційної привабливості в добувній, металургійній та машинобудівній галузях у 2023-2024 рр. виступили:

- відновлення ключових підприємств та обсягів виробництва, впровадження адаптаційних заходів у виробничі процеси: підприємства у західних та центральних регіонах України збільшили виробничу потужність;
- збереження ринків збуту: основними імпортерами гірничо-металургійної продукції залишилися країни ЄС, Туреччина, країни Близького Сходу;
- розвиток і впровадження інноваційних технологій у сфері нових екологічних стандартів у металургії, активне розроблення технологій подвійного призначення у машинобудуванні.

Четвертим чинником виступає державна підтримка, спрямована на створення сприятливих для розвитку та стимулювання економіки умов. Так, держава сприяє безперешкодному експорту/імпорту продукції галузей, укладає міжнародні угоди щодо механізмів страхування руху вантажів «українським морським коридором» (за сприяння Уряду Великої Британії угода дозволяє покривати ризики «Magine Hull War» і «Loss of Hire War» для суден на рівні 1-1,25% страхових премій); реалізує концепцію локалізації для стимулювання публічних закупівель металургійної та машинобудівної продукції українського виробництва; сприяє подоланню загроз щодо використання природних ресурсів окупованих територій для потреб гірничо-металургійного комплексу та машинобудування України, шляхом пошуків їх альтернативних джерел. Подальша підтримка державою розвитку розглянутих галузей в умовах глобальної турбулентності вимагає системного впровадження промислової та торговельної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України. 2025. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Статистика зовнішнього сектору. Національний банк України. 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>
3. Ринок інвестицій та угод М&А в Україні досяг \$1,2 млрд у 2024 році. InVenture. 06.01.25. URL: <https://inventure.com.ua/uk/news/ukraine/rinok-investicij-ta-ugod-manda-v-ukrayini-dosyag-dollar12-mlrd-u-2024-roci> (дата звернення 28.02.2025)

Ципліцька Олена Олександрівна, доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу торговельної та промислової політики, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України», Київ, e-mail: o.liakhovetz@gmail.com

Снігова Олена Юрївна, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу торговельної та промислової політики, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України», Київ, e-mail: osnigova@ukr.net

Tsyplitska Olena O. – Doctor of Economics, Associate Professor, Senior Researcher of the Department of Trade and Industrial Policy, State Organization “Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, e-mail: o.liakhovetz@gmail.com

Snigova Olena Yu. – Doctor of Economics, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Trade and Industrial Policy, State Organization “Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Kyiv, e-mail: osnigova@ukr.net